

Κεφάλαιο I

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

4ος αι.

1. Η ίδρυση, η οργάνωση και ο καλλωπισμός

Η Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκε στο χώρο, όπου υπήρχε η αρχαία ελληνική αποικία των Μεγαρέων, το Βυζάντιο, το έτος 324 μ.Χ. από το Μ. Κωνσταντίνο και έγινε κέντρο πολιτικό, πνευματικό και πολιτιστικό όχι μόνο της νέας χριστιανικής αυτοκρατορίας, αλλά και όλου του τότε γνωστού κόσμου με ακτινοβολία ισχυρή για πάρα πολλούς αιώνες. Δεν είναι σε αυτό το σημείο πρόθεσή μας να εκθέσουμε τους λόγους που οδήγησαν το Μ. Κωνσταντίνο να ιδρύσει μια σημαντική καινούργια πόλη μεταθέτοντας το κέντρο βάρους, όπως συνήθως λέγεται, στην Ανατολή, ούτε να αναλύσουμε τη μεγάλη στρατηγική αξία της θέσης της νέας πόλης, όπως και τη σημασία που είχε για το διεθνές εμπόριο και την οικονομία γενικότερα. Άλλωστε δεν είναι αυτός ο σκοπός της παρούσας μελέτης. Εξάλλου για την πόλη του Κωνσταντίνου, τη Νέα Ρώμη όπως λεγόταν συχνά, έχουν γραφεί από έγκριτους ιστορικούς πάρα πολλές αξιόλογες μελέτες.

Βέβαια στο να αποκτήσει η Κωνσταντινού-

πολη αυτόν τον πρωταγωνιστικό ρόλο μέσα στην ενιαία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στην αρχή και στη συνέχεια στο πλαίσιο του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους συνέτεινε, πέρα από την αίγλη που είχε η ίδια ως νέα πόλη και πρωτεύουσα και από αυτή που της προσέδωσαν τόσο ο ιδρυτής της όσο και οι μετέπειτα αυτοκράτορες με πλήθος έργων που κατασκεύασαν και ευεργετικών μέτρων που έλαβαν, και η παρακμή των άλλων πόλεων του κράτους.¹ Η διαδικασία της παρακμής των πόλεων είχε ήδη αρχίσει κατά τους προηγούμενους αιώνες, πριν από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, και είχε ως συνέπεια την ανάπτυξη ενός συγκεντρωτικού γραφειοκρατικού μηχανισμού από την κεντρική εξουσία. Η διαδικασία αυτή ήταν αργή -διήρκεσε αιώνες- και πέρασε από διάφορες φάσεις: όπως και τα αίτιά της υπήρξαν ποικίλα.² Βαθμιαία το καθεστώς των πόλεων μεταβλήθηκε και έτσι έπαψαν να έχουν τη μερική έστω, αλλά σημαντική αυτονομία που απολάμβαναν κατά τα πρώτα χρόνια ύπαρξης του Βυζαντινού Κράτους, και οδηγήθηκαν στην υπαγωγή τους στην

1. Για τις πόλεις στη βυζαντινή περίοδο έχουν γραφεί πολλές μελέτες και άρθρα. Ενδεικτικά αναφέρω: E. Kirsten, *Die byzantinische Stadt. Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten Kongress, München 1958*, 1-48. - A. H. M. Jones, *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford 1966. - A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971. - D. Claude, *Die byzantinische Stadt im 6. Jahrhundert*, München 1969. Αναφορές για τις πόλεις του Βυζαντινού Κράτους ακόμη υπάρχουν στα: I. Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*⁴, Θεσσαλονίκη 1996 και C. Mango, *Byzantium, The Empire of New Rome*, London 1980, καθώς και σε γενικά εγχειρίδια βυζαντινής ιστορίας και βυζαντινού πολιτισμού.

2. A. H. M. Jones, *City 85*. - G. Dagron, *Constantinople 64*. - I. Καραγιαννόπουλος, *Κράτος 418*.

κεντρική εξουσία. Κατ' αυτόν τον τρόπο από την παρακμή των πόλεων του κράτους επωφελήθηκε η Κωνσταντινούπολη, που ήταν και η έδρα της αυτοκρατορικής κυβέρνησης, ώστε να αποκτήσει σημαίνουσα θέση μέσα στο πλήθος των άλλων πόλεων.³

Η ίδρυση μιας πόλης κατά την αρχαιότητα, αλλά και σήμερα, συνεπάγεται τη δημιουργία μιας σειράς προβλημάτων πολλαπλής φύσεως προβλημάτων που ζητούν, αν όχι την άμεσή τους επίλυση, τουλάχιστον την αντιμετώπισή τους. Τέτοια προβλήματα είναι καταρχήν ο πολεοδομικός σχεδιασμός της νέας πόλης, θέματα που σχετίζονται με τον επισιτισμό και την τροφοδοσία των κατοίκων, όπως και το πολύ βασικό για την αρχαιότητα θέμα της οχύρωσης και άμυνας της.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση της Κωνσταντινούπολης, η οποία και μας απασχολεί, λήφθηκε ιδιαίτερη μέριμνα ήδη από την ίδρυσή της, για να αντιμετωπιστούν όλα τα προβλήματα που αναφέρθηκαν. Η εκλογή της συγκεκριμένης τοποθεσίας για την ανέγερση της νέας πόλης ήταν επιτυχημένη από κάθε άποψη: εκτός από την καίρια γεωγραφική της θέση για την ανάπτυξη του εμπορίου και της οικονομίας γενικότερα και τη σπουδαιότατη στρατηγική της θέση μεταξύ δύο ηπείρων, η περιοχή, όπου χτίστηκε η Κωνσταντινούπολη, είχε επίσης έδαφος γόνιμο και κλίμα εύκρατο με ατμόσφαιρα καθαρή.⁴ Το κλίμα της ήταν και εξακολουθεί και σήμερα να είναι παρόμοιο με αυτό της Ελλάδας και των νησιών του Αιγαίου, αν και παρουσιάζει σαφώς επιρροές από τη Μ. Θάλασσα, με συνέπεια να είναι ελαφρώς ψυχρότερο.⁵

Οι πηγές αναφέρουν μάλιστα ότι ο ίδιος ο Μ. Κωνσταντίνος επέδλεπε προσωπικά τις εργασίες

χάραξης της πόλης από τους μηχανικούς του, καθώς και την ανέγερση διάφορων οικοδομημάτων. Περιέβαλε δε την Κωνσταντινούπολη με τείχη που είχαν πιο μεγάλη περίμετρο από ό,τι η παλιά πόλη του Βυζαντίου αυξάνοντας έτσι το μέγεθός της και την κόσμησε με λαμπρές χριστιανικές εκκλησίες, όπως και με κτίρια για δημόσια χρήση, όπως τα λουτρά. Μετέφερε ακόμη αρχαίους καλλιτεχνικούς θησαυρούς από πολιτιστικά κέντρα του αρχαίου κόσμου και πήρε μέτρα δημογραφικής φύσης, για να τονώσει τον πληθυσμό. Έλαβε επίσης πρόσθετα μέτρα προς όφελος της νέας πόλης καθιστώντας την διοικητικά αυτόνομη και απαλλάσσοντάς την από φόρους.⁶

Αξιοσημείωτη είναι η ομοιότητα στον πολεοδομικό σχεδιασμό της νέας πόλης του Κωνσταντίνου με την παλιά Ρώμη. Η νέα Ρώμη χτίστηκε και αυτή σε έναν τόπο, όπου υπήρχαν επτά λόφοι (Επτάλοφος) και εφαρμόστηκε σε αυτήν το σχέδιο που υπήρχε ήδη στη Ρώμη με τις αναγκαίες προσαρμογές φυσικά, που υπαγόρευε ο συγκεκριμένος γεωγραφικός χώρος, όπου επρόκειτο να χτιστεί η πόλη.⁷

Κατά τον πολεοδομικό σχεδιασμό μιας πόλης αυτό, που πρώτο έχει στο νου του ο υπεύθυνος για το σχεδιασμό, είναι η χάραξη των δρόμων της και κυρίως των πιο κεντρικών από αυτούς. Οι δρόμοι είναι οι βασικοί πολεοδομικοί άξονες και είναι από τα κύρια στοιχεία του πολεοδομικού της ιστού. Μεγάλο μέρος από την κατοπινή εξέλιξη μιας πόλης, αλλά και οποιουδήποτε συγκροτημένου οικιστικού συνόλου, εξαρτάται από το πόσο σωστά σχεδιασμένη είναι η ρυμοτομία της. Είναι βέβαιο ότι μέριμνα για τη ρυμοτομία της Κωνσταντινούπολης είχε ήδη ληφθεί από τον ιδρυτή της Μ. Κωνσταντίνο. Όπως νεότερες έρευνες έχουν δείξει, η Κωνσταντινούπολη

3. Λιδάnios, Λόγοι 13.45.15-46.4. - Πρβλ. E. Kirsten, Stadt 16 κ.ε. - G. Dagron, Constantinople 64. - Αικ. Χριστοφιλοπούλου, Ιστορία Α'. 364-5. - J. F. Haldon, Byzantium in the seventh century 120. Κατά την άποψη του συγγραφέα: «The evidence of texts, numismatics and archaeology all point uniformly in one direction: the effective disappearance of the late antique urban economies which had survived up to the reign of Heraclius. What remained was instead a pattern of defended villages and fortresses... But in practice, only Constantinople... was able to maintain its identity as a city in the late ancient sense of the term».

4. Σ. Βυζάντιος, Κωνσταντινούπολις Α'. 23. - Ε. Κουντούρα-Γαλάκη, Ο βυζαντινός κλήρος 34. - Τ. Λουγγής, Εισαγωγή 40. - Β. Βλυσίδου, Θέμα Ανατολικών 92.

5. J. Koder, Κηπουρός 25.

6. Σωκράτης I.16.54.13- 55.1. - Εὐάγγελος III.139.27- 140.4. - Πρβλ. Η. - G. Beck, Großstadt 6. - G. Dagron, Naissance 521. - Του ιδίου, Constantinople 64. - C. Mango, Développement 23. - H. Saradi, Dissolution 300.

7. T. Talbot- Rice, Everyday life 190-2.

αναπτύχθηκε με ένα συγκεκριμένο σχέδιο και όχι στην τύχη.⁸ Η κεντρική αρτηρία της πόλης ήταν η Μέση, η οποία συνέδεε με τον έναν κλάδο της τη Χρυσή Πύλη με την Αγορά (Forum) του Κωνσταντίνου και από το Μίλιον κατέληγε στη Χαλκή Πύλη. Με τον άλλο, που διακλαδιζόταν λίγο πιο δυτικά από την αγορά του Θεοδοσίου, έφτανε στους Αγίους Αποστόλους και κατέληγε στη Χαρισία Πύλη.

Στις δύο πλευρές της η Μέση είχε στοές, μαζί με τις οποίες το πλάτος της έφτανε τα 25 μ.⁹ Ήταν στρωμένη με μεγάλες λίθινες πλάκες και χρησίμευσε στους κατοπινούς βυζαντινούς αιώνες για επίσημες πομπές και εκδηλώσεις, όπως π.χ. στους θριάμβους των νικητών αυτοκρατόρων και στρατηγών που παρήλαυναν κατά μήκος της μπαίνοντας στην Πόλη από τη Χρυσή Πύλη. Ήταν με άλλα λόγια ο επισημότερος δρόμος της Πόλης, όπως αυτό καταφαίνεται από τις πηγές κατά τη διάρκεια των βυζαντινών αιώνων. Εκτός από τη Μέση υπήρχαν φυσικά και άλλοι δρόμοι, όπως οι δύο μεγάλοι άξονες από Βορρά προς Νότο κάθετοι στο μεγάλο άξονα της Μέσης, ήδη από τον 4ο αι.¹⁰

Βασική μέριμνα του Κωνσταντίνου για την οριοθέτηση της νέας πόλης, αλλά και για λόγους αμυντικούς ήταν να χτίσει νέο τείχος που έμεινε γνωστό ως το τείχος του Κωνσταντίνου. Το παλιό τείχος του Σεθήρου (3ος αι. μ.Χ.) περιέκλειε μια πολύ μικρή έκταση, εκείνη του παλιού Βυζαντίου και, όπως ήταν φυσικό, δεν επαρκούσε για τις ανάγκες της νέας πόλης, η οποία μάλιστα προοριζόταν από τον ιδρυτή της να παίξει ρόλο πρωταγωνιστικό μέσα στο νέο, χριστιανικό πλέον Imperium Romanum. Σε όλη την περίμετρο λοιπόν της Κωνσταντινούπολης, τόσο κατά μήκος της ακτής στον Κεράτιο κόλπο, αλλά και στην ακτή στην Προποντίδα και το Βόσπορο, όσο και στη δυτική πλευρά της πόλης,

χτίστηκε τείχος.¹¹ Με την κατασκευή μάλιστα του θαλάσσιου τείχους στην Προποντίδα και το Βόσπορο συνδέεται και μια επέμβαση του Κωνσταντίνου στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, όπου επρόκειτο να χτιστεί η νέα πόλη. Κατά το χτίσιμο λοιπόν της Κωνσταντινούπολης, επειδή το έδαφος ήταν πετρώδες και παρουσίαζε δυσκολίες, οι τεχνίτες με εντολή του Κωνσταντίνου εξομάλυναν το έδαφος και έριξαν τις πέτρες έξω από το θαλάσσιο τείχος στην Προποντίδα και το Βόσπορο. Αυτό το έκαναν, επειδή ήθελαν δάξοντας τις πέτρες έξω από το τείχος να το προστατεύσουν από τον κυματισμό της θάλασσας, που απέβαινε καταστρεπτικός για τις νότιες και ανατολικές ακτές, όταν φυσούσαν νότιοι άνεμοι.¹²

Απαραίτητη όμως ήταν μετά τη χάραξη των οδών και των τειχών και η ανοικοδόμηση δημόσιων οικοδομημάτων για την ομαλή και πλήρη λειτουργία της πόλης. Με τον όρο «δημόσια οικοδομήματα» εννοούμε ό,τι σχετίζεται με την εγκατάσταση και στέγαση της κεντρικής εξουσίας με τους πολυάριθμους αξιωματούχους της, όπως ήταν τα παλάτια, αλλά και άλλα κτίρια που έχουν σχέση και με τον υπόλοιπο πληθυσμό, καθώς χρησιμοποιούνται ευρέως από τους κατοίκους, έχουν άρα έναν κατεξοχήν «δημόσιο» χαρακτήρα.

Το συγκρότημα του παλατιού που έχτισε ο Μ. Κωνσταντίνος ήταν αντάξιο του μεγέθους της πόλης που έχτιζε και της λαμπρότητας και του μεγαλείου που ήθελε να της προσδώσει. Γράφουμε συγκρότημα, επειδή πραγματικά ήταν ένα τεράστιο συγκρότημα που αποτελούνταν από διάφορα κτίρια με ποικίλες χρήσεις, το οποίο επικράτησε να ονομάζεται «Ἱερὸν Παλάτιον» ή «Μέγα Παλάτιον».¹³ Κοντά στο παλάτι χτίστηκαν από το Μ. Κωνσταντίνο τα λεγόμενα Μάγγανα, που χρησίμευαν ως χώρος αποθήκευσης των πολιορκητικών μηχανών και γενικότερα των τεχνικών κατασκευών που χρησιμοποιούσαν κα-

8. C. Mango, Développement 32.

9. W. Müller- Wiener, Bildlexicon 269. – C. Mango, Développement 27.

10. W. Müller- Wiener, Bildlexicon 269. – C. Mango, Développement 32.

11. Σωκράτης I.16.54.15-6. - Σωζομενός II.3.52.4-5: «Τὴν πρὶν Βυζάντιον προσαγορευομένην εἰς εὐρυχωρίαν ἐκτείναντας μεγίστους τείχεσι περιέβαλεν». – Εὐάγγελος III.139.32-3: «Ἐπειδὴ γε τόπον ἐπιτηδειότερον εὖρε τὸ Βυζάντιον, τείχεσιν αὐτὸ περιέβαλεν». – Πάτρις I.141.15-18 και 142.1-9. - Πρβλ. R. Janin, Constantinople 263.

12. Πάτρις III.283.10-19. – Πρβλ. R. Guiland, Topographie II.102. – Α. Σταυρίδου- Ζαφράκα, Κοντοσκοάλιο 1320.

13. Πάτρις I.144.12-18 - 145.1-8. – Πρβλ. H. - G. Beck, Großstadt 4. - W. Müller- Wiener, Bildlexicon 229. - C. Mango, Développement 26.

τά τους πολέμους που διεξήγε η αυτοκρατορία.¹⁴

Ακριβώς στα δυτικά του συγκροτήματος των ανακτόρων κατασκευάστηκε από τον Κωνσταντίνο ο Ιππόδρομος που αποτελούσε απομίμηση του Ιπποδρόμου της Ρώμης και απαραίτητο χώρο κάθε μεγάλης πόλης στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, αφού ήταν χώρος θεαμάτων και διασκέδασης του λαού. Ο Ιππόδρομος της Κωνσταντινούπολης κατέλαβε μέρος του παλιού ιερού των Διοσκουρών και σε ένα τμήμα του στήθηκε ο τρίποδας με τη στήλη που είχε γύρω της τυλιγμένο το χάλκινο φίδι με τα ονόματα των ελληνικών πόλεων που πολέμησαν εναντίον των Περσών.¹⁵

Μεγάλο τμήμα της φροντίδας για τη νέα πόλη του κράτους κατέλαβε ο καλλωπισμός της. «Κοσμήσας τήν πόλιν καὶ κομίσας ἐν αὐτῇ ἀπὸ πάσης ἐπαρχίας καὶ πόλεως, εἴ τι ἔργον ἦν εὐκοσμίας καὶ ἀνδριάντων καὶ χαλκοῦ καὶ μαρμάρου» γράφει ο Θεοφάνης στη Χρονογραφία του¹⁶ θέλοντας να δείξει την προσπάθεια που κατέβαλε ο πρώτος χριστιανός αυτοκράτορας προς αυτόν το σκοπό.

Για να καταστήσει επιπλέον ανετότερη και πιο ευχάριστη τη διαβίωση στην πόλη, ο Κωνσταντίνος έχτισε τέσσερις μεγάλες στοές («ἐμβόλους» και «ἐγχορήγους θόλους» τις ονομάζουν τα Πάτρια), που εκτεινονταν σε όλη τη διαδρομή της πόλης από το παλάτι ως τα χερσαία τείχη. Στην επάνω επιφάνεια οι στοές ήταν στρωμένες με λίθινες πλάκες, ενώ υπήρχαν επίσης

αγάλματα. Εκεί μπορούσε κάποιος να περπατήσει μέσα σ' ένα ωραίο περιβάλλον.¹⁷

Ο Κωνσταντίνος τριπλασίασε την έκταση της πόλης του Βυζαντίου κατά τον G. Dagron, ενώ κατά το H. - G. Beck την τετραπλασίασε σε σχέση με εκείνη που είχε διαμορφώσει ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Σεπτίμιος Σεβήρος τον 3^ο μ.Χ. αι. και την περιέκλεισε με τείχη, τα οποία καταρχήν εκτεινονταν στους αγρούς έξω από το οικοδομημένο περιβάλλον.¹⁸ Ο Φιλοσόργιος εκφράζει την έκπληξή του για τα νέα τείχη που σχεδίασε ο Κωνσταντίνος εξαιτίας της ευρύτατης έκτασης που περιέκλειαν.¹⁹ Υπήρχε αμφιβολία για την ύπαρξη πληθυσμού ανάλογου, για να εποίκισει τον κενό χώρο ανάμεσα στο παλιό τείχος του Σεβήρου και το νέο του Κωνσταντίνου. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ο Κωνσταντίνος μερίμνησε να εποίκισει τη νέα πόλη με ανθρώπους τόσους, ώστε να είναι άνετη η λειτουργία της.²⁰ Έτσι έφερε μαζί του συγκλητικούς από την παλιά Ρώμη και τους εγκατέστησε στη νέα παραχωρώντας τους και μεγάλα πολυτελή οικοδομήματα, για να διαμένουν με τις οικογένειές τους και το υπηρετικό τους προσωπικό.²¹ Οι συγγραφείς, που κάνουν λόγο για τη δημογραφική πολιτική του Κωνσταντίνου, αναφέρουν τα οικοδομήματα αυτά με διάφορα ονόματα: «μέγισται οἰκίαι»,²² «οἰκίαι»,²³ «ιδιωτικοὶ οἴκοι»,²⁴ «οἴκοι» - domus,²⁵ «οἴκοι μεγάλοι». ²⁶ Πιθανόν είναι οι πολυτελείς εκείνες «οἰκίαι», που έγιναν πυρήνες

14. Πάτρια III.216.15- 19.

15. Ζώσιμος II.31.104.5-11. – Πρβλ. W. Müller- Wiener, Bildlexicon 64-5. – Σ. Γιάτσης, Ιππόδρομος 38-40. Περισσότερες πληροφορίες για τον Ιππόδρομο μπορεί να βρει κανείς στις σ. 38-60 του παραπάνω έργου του Σ. Γιάτση.

16. Θεοφάνης 28.23- 29. - Σωζομενός II.3.52.11-13: «ἰπποδρόμω τε καὶ κρήναις καὶ στοαῖς καὶ λοιποῖς οικοδομήμασι φιλοτίμως κοσμήσας Νέαν Ῥώμην Κωνσταντινούπολιν ὠνόμασε». – Εὐάγριος III.139.34-5: «οὕτω τὴν προτέραν εὐρυ- νε πόλιν, τοσοῦτοις τε κάλλεσιν οἰκοδομῶν ἐφαίδρυνεν, ὡς μὴ πολλῶ τῆς Ῥώμης λιπέσθαι».

17. Πάτρια I.148.11-19 - 149.1-2. – Πρβλ. R. Janin, Constantinople 31. - R. Guiland, Topographie II. 69. – W. Müller- Wiener, Bildlexicon 268.

18. H. - G. Beck, Großstadt 4. - G. Dagron, Naissance 519.

19. Φιλοσόργιος II.9.20.7- 21.3. – Βλ. G. Dagron, Naissance 519.

20. Σωζομενός II.3.52.6-8. – Ἡσύχιος ὁ Ἰλλούστριος, FHG, IV.6.4.154. – Πρβλ. H. - G. Beck, Großstadt 6. – G. Dagron, Naissance 519 και 520.

21. G. Dagron, Naissance 521 και 527.

22. Σωζομενός II.3.52.6-8: «μεγίστας οἰκίας ἀνά τὰς ἀγυαῖς σποράδην οἰκοδομήσας ἀνδρας ἐν λόγῳ σὺν τοῖς οἰκεί- οἱς δεσπότας ποιήσας ἐν ταύταις κατώκισε». – Πρβλ. G. Dagron, Naissance 521.

23. Ζώσιμος II.31.104.23. – Πρβλ. G. Dagron, Naissance 521.

24. Εὐάγριος III.140.2-4: «καὶ ὡς χρυσοῦ πάμπλουτο χρῆμα τοῖς ἅμα οἱ ἀφικομένοις ἀνά τὸ Βυζάντιον ἐπιδέδωκεν εἰς κατασκευὴν ἰδιωτικῶν οἰκων».

25. G. Dagron, Naissance 527.

26. Θεοφάνης 23.22- 24.5.

αστικής εξέλιξης και έδωσαν την ονομασία σε συγκεκριμένες συνοικίες από το όνομα ενός επώνυμου ιδιοκτήτη.²⁷

Οι σημερινοί μελετητές δε συμφωνούν για το τι ακριβώς ήταν αυτοί οι «οἶκοι» - *domus*. Ούτε μπορούν να εξακριβώσουν γιατί ο τύπος των ακινήτων της Ρώμης με το όνομα *insulae* δεν αναφέρεται από τη *Notitia Urbis Constantinopolitanae*.²⁸ Κατά την παραδοσιακή άποψη τα *domus* στη Ρώμη ήταν σπίτια αριστοκρατικά με απλοχωριά και χωρίς ορόφους· αντίθετα οι *insulae* ήταν ακίνητα πολυώροφα και ενοικιαζόμενα, με κατοικίες στους ορόφους και εργαστήρια στο ισόγειο.²⁹ Στην Κωνσταντινούπολη όμως; Η C. Strube, που μελέτησε το θέμα, δεν καταλήγει η ίδια σε συμπέρασμα,³⁰ ούτε και αποδέχεται τις απόψεις του Α. Κριεζή, που ταυτίζει τα *domus* με τις *insulas*³¹ ή του D. Jacoby, ο οποίος θεωρεί τα *domus* πολυτελείς οικίες για οικογένειες της ανώτερης τάξης και δεν αναφέρεται στις *insulas*, επειδή και η *Notitia Urbis Constantinopolitanae* δεν τις αναφέρει.³² Ο G. Dagron ασπάζεται τη γνώμη του Α. Κριεζή και πιστεύει ότι, όταν χτιζόταν η Κωνσταντινούπολη, απευθείας υιοθετήθηκε ο νέος τύπος κατοικίας, που συνδύαζε τα *domus* και τις *insulas*.³³ Βέβαια ο συνδυασμός των δύο τύπων κατοικιών - *domus* και *insulae* - ίσως είχε ξεκινήσει νωρίτερα πριν από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης.

Στα τέλη του 4^{ου} αι. και τις αρχές του 5^{ου} έχουμε μαρτυρίες ότι ο «οἶκος» - *domus* δεν ήταν ένα απλό σπίτι, αλλά ένα σύνολο πολυώροφων οικοδομημάτων, στα οποία είχαν προσαρτηθεί ενοικιαζόμενα εργαστήρια, λουτρά, ιδιωτικά αρτοποιεία, από τα οποία ο ιδιοκτήτης είχε εισόδημα.³⁴

Η πολιτική αυτή προσείλκυσε πολλούς στην Κωνσταντινούπολη για μόνιμη εγκατάσταση. Επίσης ο Κωνσταντίνος παρότρυνε κατοίκους από άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας να εγκατασταθούν στην Κωνσταντινούπολη χορηγώντας δημόσιο σιτηρέσιο (*panes aedium* ή *panes civiles*) σε όσους θα έχτιζαν σπίτι, θα ήταν ιδιοκτήτες σπιτιών και θα έμεναν μόνιμα στην Πόλη.³⁵ Όλοι αυτοί οι νεοφερμένοι μαζί με τους κατοίκους του παλιού Βυζαντίου αποτέλεσαν τον καινούργιο πληθυσμό της νέας πόλης. Τη δημογραφική πολιτική ενίσχυσης της Κωνσταντινούπολης συνέχισαν και οι διάδοχοι του Κωνσταντίνου,³⁶ αλλά και οικειοθελώς πολλοί άνθρωποι στον 4^ο, αλλά και σε κατοπινούς αιώνες αναζήτησαν την τύχη τους εκεί, γοητευμένοι από την έλξη που ήταν φυσικό να ασκεί η νέα πόλη και πρωτεύουσα πλέον της ρωμαϊκής οικουμένης. Αυτή η συρροή πληθυσμού έφτασε κάποτε στα όρια, που μπορούσε να αντέξει η πόλη, με φυσικό επακόλουθο την ανάπτυξη πλήθους προβλημάτων που ανέκυπταν από τη δημογραφική έκρηξη.

Ένα από τα προβλήματα που ανέκυπταν εξαιτίας του υπερπληθυσμού ήταν και εκείνο του εφοδιασμού της πόλης με ποσότητα τροφίμων ικανή να θρέψει όλους τους κατοίκους της και κυρίως το πρόβλημα του εφοδιασμού με σιτάρι, που αποτελούσε την πρώτη ύλη για την παρασκευή ψωμιού, βασικότατου στοιχείου τότε της διατροφής των ανθρώπων. Το βασικό αυτό πρόβλημα η κυβέρνηση αποφάσισε να το λύσει αγοράζοντας το σιτάρι, που παραγόταν στην Αίγυπτο, και μεταφέροντάς το στην Κωνσταντινούπολη.³⁷ Η Αίγυπτος, που ήταν μια πλούσια σιτοπαραγωγός χώρα, ήταν και η μόνη ικανή

27. T. Talbot- Rice, *Everyday life* 191. – G. Dagron, *Naissance* 521.

28. *Notitia Urbis Con.* 230-243.

29. G. Dagron, *Naissance* 526.

30. C. Strube, *Domus* 126.

31. A. Kriesis, *Wohnhaustyp* 326.

32. D. Jacoby, *Population* 100.

33. G. Dagron, *Naissance* 527.

34. Βίος Ὀλυμπιάδος, SC. 5. – Πρβλ. G. Dagron, *Naissance* 528.

35. J. Karayannopoulos, *Finanzwesen* 106 και 213-5. – H. - G. Beck, *Großstadt* 6. – G. Dagron, *Naissance* 520, 534-5.

36. G. Dagron, *Naissance* 521, 534-5.

37. T. Talbot- Rice, *Everyday life* 111.